

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВСП «БЕРДЯНСЬКИЙ КОЛЕДЖ ТАВРІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

**Методичні вказівки для самостійної роботи
з дисципліни
«Основи музеєзнавства»**

КОНКУРС «Педагогічні інновації»

**Номінація: інноватика в організації
самостійної роботи студентів**

2019

Укладач:

Рибалко Євген Вікторович, викладач

В даній роботі розкриті різноманітні форми самостійної підготовки студентів з дисципліни «Основи музеєзнавства». Методичні матеріали складено згідно з навчальною робочою програмою. Робота містить завдання, використання яких допоможе студентам у самостійній навчальній роботі (порівнювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб, працювати з відповідною літературою, вміти самостійно добувати історичну інформацію за темою, самостійно складати конспекти, тези тощо).

Розрахована на студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації, а також для викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП	с. 4
1. Музейна справа та її значення для туристської освіти.....	с. 5
2. Поняття музеєзнавства.....	с. 8
3. Передісторія музеїв.....	с. 12
4. Законодавча база музейних фондів України.....	с. 17
5. Великі музеї світу.....	с. 23
6. Початки музейної справи в Україні.....	с. 26
7. Художні музеї міста.....	с. 33
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ	с. 39
ВИСНОВКИ	с. 44
ЛІТЕРАТУРА	с. 45

ВСТУП

Для досягнення цілей сучасного суспільства необхідний спеціаліст, спроможний оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Творчість починається там, де здійснюється самостійний пошук принципів, способів поведінки і дій. Творчість набуває розвитку на основі самостійності особистості і є вищим ступенем її розвитку. У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста. Отже, і підготовка майбутніх спеціалістів у навчальному закладі має орієнтуватися на формування у студентів цієї якості, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність з оволодіння певною сумою знань і вмінь.

На вивчення даної дисципліни згідно з навчальним планом відводиться 54 години, з них аудиторних занять – 38 годин, самостійне вивчення матеріалу – 16 годин.

Для самостійного вивчення студентами виділено наступні теми:

1. Музейна справа та її значення для туристської освіти (2 год.).
2. Поняття музеєзнавства (2 год.).
3. Передісторія музеїв (2 год.).
4. Законодавча база музейних фондів України (2 год.).
5. Великі музеї світу (2 год.).
6. Початки музейної справи в Україні (4 год.).
7. Художні музеї міста (2 год.).

Метою даної роботи, як форми організації пізнавальної діяльності студентів є розширення знань студентів, привчання їх до регулярної самостійної навчальної роботи. Самостійна робота студентів у даному випадку включатиме наступні види діяльності:

- *пошук та вивчення додаткової літератури;
- *конспектування, складання планів, тез;
- *виступ з повідомленнями;
- *виконання тестових завдань на закріплення матеріалу.

Самостійна робота № 1

Тема заняття: Музейна справа та її значення для туристської освіти.

Мета заняття навчальна: охарактеризувати основні тенденції розвитку вітчизняного музеєзнавства;

виховна: виховувати у студентів почуття прекрасного на основі кращих здобутків культури;

пізнавальна: формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;

розвиваюча: розвивати вміння аналізувати й узагальнювати.

міжпредметні зв'язки: історія України, географія.

вид контролю: усне опитування.

завдання: підготувати повідомлення.

Література:

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. – Львів, 2005, ст. 188 – 192;
2. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 303 – 304, 306 – 310;
3. Музейна справа. – М., 2003, ст. 15 – 45.

Контрольні запитання:

1. Поняття «музей». Історія виникнення музеїв у стародавньому світі.
2. Музейні зібрання у середні віки, у новий та новітній час.
3. Поняття «музейний фонд України».

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: «музей», «музейний фонд», «колекція».

Розкриваючи сутність проблеми доцільно користуватися підручниками за редакцією Вайдахера Ф. та Мезенцевої Г.Г., в яких повно та аргументовано висвітлено матеріал.

Студентам, під час ознайомлення з даною темою слід звернути свою увагу на те, що основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних збірань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Вивчаючи самостійно цю тему, шановний студенте, Вам корисно буде скористатися наступним матеріалом, який наštовхне Вас на правильні роздуми та допоможе розібратися в даній темі.

Серед численних інститутів, що виникли, як засіб збереження, пропаганди історичної минувшини, залучення молоді до її вивчення, особливе місце посідають музеї навчальних закладів. Вони, як і наше суспільство та молода Українська держава, переживають зараз складний час, що характеризується суперечностями, пошуками нових шляхів розвитку. Так склалось, що коли більшість країн світу мали конкуренцію ідей, поглядів, в результаті яких відпрацьовувалась різноманітність змісту, форм і методів історичних досліджень, то у нас шкільні музеї часто створювались в ході різних політичних акцій і виконували певні ідеологічні завдання.

Тому одна з найболючіших їх проблем – це застарілі експозиції та форми діяльності, які не відповідають потребам сучасності. Незважаючи на всі труднощі, музеї закладів освіти живуть, продовжується пошуково-дослідницька робота, зібрано, систематизовано і описано значну кількість історичних пам'яток, які використовуються в навчально-виховному процесі та громадському житті населеного пункту. Поступово розвивається музейна педагогіка, впроваджуються новітні освітні технології, вивчається і впроваджується досвід кращих музеїв навчальних закладів. У той же час, якщо навчальні предмети у школі забезпечені підручниками, відбувається конкуренція концепцій їх викладання, видаються різноманітні підручники та посібники як для дітей, так і для учителів, то питанням навчально-методичного забезпечення позакласної роботи і позашкільної освіти приділяється недостатньо уваги.

У Законі України «Про музеї та музейну справу», прийнятому 29 червня 1995 р., зазначено, що "музеї як культурно-освітні та науково-дослідні заклади призначені не тільки для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної і духовної культури, але й для прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини". У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння матеріальної і духовної культури народів, розкрито їх економічний, суспільно-політичний, науково-технічний і культурний розвиток. Модернізація вітчизняної освіти та вимоги підвищення ролі музеїв у житті сучасного суспільства обумовили необхідність відкриття музею історії освіти Київщини в Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Варто зазначити, що в Україні колекції реліквій, рукописів, старовинних речей та творів мистецтва збиралися та зберігалися з давніх-давен у князівських та гетьманських палацах, церквах і монастирях, зокрема, у помешканнях митрополитів. Старовинні предмети, зокрема й освітнього характеру, збирали також вельможі-меценати, діячі науки та мистецтва. Наприклад, залишилися відомості про колекції князів Острозьких, Заславських, Чарториських. Старовинними книжками обдаровував освітні заклади та церкви Іван Мазепа, Петро Могила, відшукував старовинні рукописи Феофан Прокопович.

Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Визначте етимологію терміну «музей».
2. Розкрийте функції сучасного музею.
3. Схарактеризуйте діяльність перших музеїв на території України.
4. Зазначте основні тенденції музейного руху на українських землях.

Підготувати повідомлення:

1. Музейні традиції рідного краю.
2. Взаємозв'язок музейництва з іншими науками.

Самостійна робота № 2

Тема заняття: *Поняття музеєзнавства.*

Мета заняття навчальна: *розглянути відомі насьогодні класифікації музеїв;*

виховна: *виховувати у студентів естетичні почуття та любов до рідної землі;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *розвивати у студентів вміння конкретизувати та узагальнювати.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати повідомлення.*

Література:

1. *Основи музеєзнавства: Навчальний посібник / Е. Шулепова. – М., 2005, ст. 240 – 265;*
2. *Сотникова С. Музеологія. – М., 2004, ст. 86 – 93;*
3. *Шляхтіна Л. Основи музейної справи. – Спб., 2000, ст. 112 – 120.*

Контрольні запитання:

1. *Теорія та практика музейної справи.*
2. *Основоположники українського музейництва.*
3. *Проблема класифікації музеїв.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *скансени, нумізматика, етнографічний музей.*

Шановний студенте! Під час розгляду цієї теми Вам доречно буде звернутися за допомогою до поданого нижче матеріалу, саме він дасть змогу дати відповіді на поставлені питання, виконати додаткові завдання.

Теорію та практику музейної справи розробляли багато дослідників і практиків музеєзнавства, зокрема, – А. Шептицький, І. Свенціцький, М. Біляшівський, Д. Щербаківський, Ф. Шміт. На жаль, ці праці, зрештою як і зарубіжні публікації, залишаються малодоступними для музейників. У 1980 році на матеріалах українських музеїв було видано курс лекцій Галини Мезенцевої «Музеєзнавство». Попри те, що підручник відображав ідеологічну заангажованість музейної науки радянського періоду, його фахово сформульовані методологічні основи не втратили свого значення дотепер, а тому використовуються в подальших рекомендаціях.

На підросійській Україні перші музеї виникли на початку ХІХ ст. Завдяки діяльності І. Бларамберга, П. Дюбрюкса, І. Стемпковського та інших учених у Північному Причорномор'ї створено ряд археологічних музеїв (найбільший в Одесі), які зосередили пам'ятки античних міст – Ольвії, Херсонеса, Пантікапея та інших. У першій половині ХІХ ст. в Україні виникають музеї: при Харківському університеті (1807 р.) – Археологічний, Зоологічний, Мінералогічний, Образотворчих мистецтв (збірки його стали основою для міського художнього музею); при Київському університеті (1834-1837 рр.) – старожитностей, нумізматики, образотворчих мистецтв, Зоологічний музей.

В другій половині ХІХ ст. відкриваються історичні музеї: Міський музей у Києві (1899 р.), (меценати – Б.І. Ханенко, М.А. Терещенко, О.О. Бобринський, археологи – В.В. Хвойка. Творці – археолог М.Ф. Біляшівський, що понад 20 років був директором музею, етнограф Д.М. Щербаківський); у Чернігові (1909), створений на базі колекцій В.В. Тарновського та музею Архівної комісії; Херсонеський археологічний музей; Історичний музей у Катеринославі (1849 р.).

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відкривається багато художніх і природничих музеїв. Феодосійська картинна галерея (1880), створена художником І.К. Айвазовським, Катеринославський художній музей (1906 – 1914). Тоді ж виникають музеї при земствах, губернських архівних комісіях,

наукових товариствах і окремих установах: Етнографічний музей Харківського Історико-філологічного товариства (1900), Музей Товариства дослідників Волині в Житомирі (1902) та ін.; у повітових містах і навіть селах: Остерський (1911), Острозький (1913), Вовчанський (1915), Хорольський (1917). М.Ф. Біляшівський створив у 1896 році музей у с. Городку на Волині; природничі музеї: Зоологічний (1865) та Палеонтологічний (1872) музеї Одеського університету, Таврійський природничо-історичний музей у Сімферополі (1899), Акваріум в Севастополі (1896).

Видатні музейники: Яворницький Дмитро Іванович (1855 – 1940), дослідник Запоріжжя, директор (1902 – 1934) Дніпропетровського історичного музею, Возницький Борис Григорович (1931 р. нар.), з 1966 р. очолює Львівську галерею мистецтв, Сікорський Михайло Іванович (1923 р. нар.). З 1951 р. у Переяславі-Хмельницькому створив історико-культурний заповідник (тепер Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав") з цілим комплексом промислово-технічних музеїв, які за багатством оригінальних експонатів переважають відомі музеї Європи .

Мережа музеїв у нашій країні будується на основі їх наукової класифікації. На початку розвитку музейної справи чіткої класифікації музеїв не було. Вони здебільшого зберігали невеликі різномірні колекції і мали загальну назву, наприклад, «музей старожитностей». Згодом, із розвитком музейної справи, ці заклади спеціалізуються – виникають історичні, художні, природничо-наукові та інших профілів музеї. Вони поділялися на групи відповідно до функцій, характеру збірок або за іншими ознаками.

Суспільне призначення та напрями роботи визначають типи (види) музеїв. Переважна більшість вітчизняних музеїв є науково-освітніми установами. Як соціальні інституції вони, з одного боку, тісно пов'язані з системою освіти (як правило, основний контингент відвідувачів становить учнівська і студентська молодь), а з другого – виконують представницькі

функції, знайомлячи світ з національними надбаннями країни, регіону, конкретного міста чи села. Здебільшого це поліфункціональні за принципом організації, формами й методами роботи структури незалежно від того, чи це національний заповідник, обласний, муніципальний музей, чи центр сучасного мистецтва з відповідною галереєю. Завдяки публічності й доступності вони здійснюють широкий комплекс охоронних, збиральницьких, просвітницьких, наукових завдань. Відповідно спеціалізація таких закладів може охоплювати дуже різні напрями: археологію, охорону ландшафтного середовища та окремих природничих зон, історико-архітектурні заповідники, тематичні колекції пам'яток матеріальної та духовної культури.

При всій різноманітності існуючих варіантів заведено поділяти музеї на історичні, краєзнавчі, художні, меморіальні, літературні, природничо-наукові, галузеві. Музеї кожного з цих профілів можуть мати ще вужчу спеціалізацію, види й підвиди.

Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. На які типи ви можете розділити музеї?
2. Як ви вважаєте, від чого залежить визначення типу музею?
3. Де в Україні з'являється перший музей? Хто його засновник?
4. Розкрийте історію розвитку музеїв.

Заповнити таблицю:

«Фундатори українського музейництва». Зробіть висновок про значення в роботі кожного з них.

<i>Прізвище</i>	<i>Період діяльності</i>	<i>Внесок</i>

Самостійна робота № 3

Тема заняття: *Передісторія музеїв.*

Мета заняття навчальна: *дати коротку характеристику передісторії музеїв на етнічній території України;*

виховна: *виховувати у студентів почуття прекрасного на основі кращих здобутків культури;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. *Вайдахер Ф. Загальна музеологія. – Львів, 2005, ст. 18 – 25;*
2. *Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 103 – 104, 106 – 109;*
3. *Музейна справа. – М., 2003, ст. 60 – 75.*

Контрольні запитання:

1. *Перші українські музеї.*
2. *Політика царського уряду щодо розвитку музейництва на Україні.*
3. *Роль громадських товариств типу «Просвіти» у розвитку вітчизняної музейної справи.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *«експонат», «профіль музею», «Просвіта».*

При розгляді даної теми доречно звернутися до літератури яка вказана в плані та користуватися нижче поданим матеріалом.

Починаючи самостійно розглядати зазначені питання студенти повинні згадати, що становить об'єкт і предмет музейної справи. А також, методи та функції музеєзнавства. Слід пригадати з історії, де вперше з'являється музей.

У кінці XIX ст. в Україні було засновано кілька історико-археологічних музеїв у Одеській (1825 р.), Миколаївській областях (1898 р.), Херсонський лицей (1897 р.), Херсонський природничий (заснований професором Пачовським), Київський історичний (1899 р.), Львівський природничо-етнографічний, Полтавський кустарно-промисловий музей (1892 р.) тощо. Житомирський музей мав великі збірки з історії, археології, геології, а також мистецтва. Крім того, було багато приватних музеїв, як, наприклад, Василя Тарновського в Чернігові, Олександра Ханенка в Києві, Катерини Скаржинської на хуторі Круглик біля Лубен (велика збірка одягу, зброї часів Гетьманщини, а також писанок, вишиванок). Існували також музеї в університетах, Київській Духовній Академії та в деяких наукових товариствах.

У 1897 році було засновано товариство любителів старожитностей та мистецтв, яке започаткувало збір експонатів для Київського міського музею старожитностей та мистецтв. Велику колекцію українських пам'яток старовини зібрали для музею М. Біляшівський, Д. Щербаківський, В. Хвойка. На базі цього музею нині діють Національний історичний музей України та Музей українського образотворчого мистецтва.

Зокрема, великі зібрання давніх пам'яток мали українські багатства, Острозька колегія, Києво-Магилянська академія. Зібрання козацької зброї, картин, рукописних книг, літописів, ікон, ювелірних виробів, історичних документів мали в своїх садибах представники козацької старшини. Але перші музейні скарбниці в Україні виникли лишена початку XIX ст. і були пов'язані з освоєнням територій південної частини України.

Так, 1806 р. в Миколаєві було відкрито перший на території України музей, що виник на основі зібрань випадкових знахідок античних пам'яток. Однак музей проіснував недовго, і його пам'ятки осіли в інших музеях.

Слід зауважити, що царський уряд надавав певного значення охороні та збиранню античних пам'яток у Криму й Причорномор'ї. Приділялася увага збереженню татарських і турецьких пам'яток. Але з початку виникнення

музеїв в Україні, яка входила до складу Російської імперії. Найкращі пам'ятки відправляли до Москви та Петербургу. Зокрема у 1847 р. було видано розпорядження, що не підійде відправляли до Одеських музеїв, які відіграли значну роль у розвитку археології на Півдні України.

Отже важливу роль у зібранні та збереженні історико-культурних надбань відіграли в Україні університетські музеї, які зазвичай створювалися через кілька років після заснування університетів.

Ідея створення педагогічного музею в Києві належала видатному українському педагогу-методисту Тимофію Лубенцю. Фінансовими справами організації опікувався український підприємець, меценат М. Терещенко. Так, у 1902 році було засновано Педагогічний музей при Управлінні Київського навчального округу. Його завданнями визначено демонстрацію матеріалів про стан народної освіти в Україні, Російській імперії і за кордоном. Демонструвалися наочні посібники, предмети шкільної гігієни і фізичного виховання, навчальні посібники. Музей мав педагогічну бібліотеку, яка обслуговувала вчителів Києва і надсилала книги в усі пункти навчального округу. У музеї був зразковий фізичний кабінет. У вересні 1911 року на кошти мецената С. Могілевцева споруджено спеціальний будинок для музею, що сприяло розширенню його діяльності.

У сучасній Україні існує низка музеїв, музейних кімнат, предметом документування яких є різні напрями педагогічної культури й освіти. Це музеї, присвячені знаним педагогам і діячам освіти, музеї історії окремих навчальних закладів, історії освіти певного регіону («Освіта Прикарпаття» в Івано-Франківську 1977 р.) чи території міста, району (Педагогічний музей АПН України (м. Київ, 1977 р.), Музей історії освіти Київщини (м. Біла Церква, 2001 р.). Маючи цінні історико-педагогічні пам'ятки, ці установи відіграють важливу роль у вирішенні проблеми розповсюдження знань про історію освіти, педагогічний досвід різних часів, виховують шанобливе ставлення до надбань культури рідного народу.

Ураховуючи актуальність та значущість проблеми створення та функціонування музею в регіоні, нами спершу було вивчено і проаналізовано дослідження науковців у галузі музеєзнавства.

Питання про роль музеїв у суспільстві вперше розглядалось у 20-х роках ХХ століття. У працях учених-музеєзнавців М. Біляшівського, Ф. Ернста, Ф. Шміта, І. Свенціцького, В. Дубровського та інших порушено широке коло питань музейної справи, наголошено на їх значенні у збереженні та дослідженні національних пам'яток. Багатий фактичний матеріал з історії музеїв, опису їх колекцій, наукові експозиційні пошуки розкрито у працях В. Бірюкова, Н. Курінного, В. Щепотьєва, В. Щербаківського.

Перші спроби узагальнити процес розвитку музейництва в Україні з'явилися у працях М.М. Бондаря, Г.Г. Мезенцевої, М.М. Славіна, Ю.А. Омельченка, П.Т. Тронька. Як відомо, музеям належить провідне місце серед установ культури.

Наприкінці ХІХ ст. значно розвивалися музеї на західноукраїнських землях. Такі як Музей любителів природи і старовини в Чернівцях, який було відкрито у 1863 р. У Львові в 1871 р. було засова Національний музей товариства «Просвіта», кожне відділення якого мало свої бібліотечні філіали.

Музеєзнавчий процес був позначений на кінці ХІХ ст. в Києві, на кошти київської громадськості та безпосередньої участі Товариства шанувальників старожитностей і мистецтв. Цінні пам'ятки передали музею українські колекціонери і меценати.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Україні діяли в різні типи та профільні групи музеїв. Загалом до 1917 р. в Україні функціонувало 36 музеїв, а саме археологічні, історичні, краєзнавчі, меморіальні музеї. Процес музейного становлення став невід'ємною складовою національно-культурного відродження українського народу.

Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Назвіть дату створення першого вітчизняного музею.
2. Який зв'язок мали навчальні заклади з появою українських музеїв?
3. Яку роль відігравали університетські музеї в українському музеєзнавстві?
4. Яке значення мали музеї України для формування постреволюційної суспільної свідомості простору колишньої Російської імперії?
5. Зазначте прізвища вчених, котрі першими намагалися узагальнити український музеєзнавчий процес.

Проблемне завдання:

Чому царат вороже ставився до формування музейництва на території Малоросії? Аргументуйте.

Підготувати реферати:

1. Історія українського колекціонування.
2. Перші «Просвіти» в Україні.

Самостійна робота № 4

Тема заняття: *Законодавча база музейних фондів України.*

Мета заняття навчальна: *розглянути класифікацію екскурсій та диференціацію екскурсійного обслуговування як юридичні підвалини функціонування музеїв;*

виховна: *виховувати у студентів почуття прекрасного на основі кращих здобутків культури;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *розвивати у студентів навички логічного мислення.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати повідомлення.*

Література:

1. *Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 110 – 119;*
2. *Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / Під ред. Н. Гасюк. – Івано-Франківськ, 2005, ст. 80 – 94.*

Контрольні запитання:

1. *Класифікація екскурсій за змістом.*
2. *Диференційований підхід до екскурсійного обслуговування.*
3. *Що слід врахувати екскурсиводу.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *«класифікація», «екскурсія», «диференційований підхід».*

Вивчаючи, цю тему самостійно, студентам треба, в першу чергу, зосередитися на тому, що екскурсійне обслуговування є як самостійною діяльністю (наприклад, в будинках відпочинку, клубах, школах), так і частиною комплексу туристських послуг (у туристських фірмах). В даний час екскурсії класифікуються: а) за змістом; б) по складу і кількості учасників;

в) по місцю проведення; г) за способом пересування; д) за тривалістю; е) за формою проведення.

Кожна група має властиві їй компоненти, специфіку і особливості.

За змістом екскурсії підрозділяються на оглядові (багатопланові) і тематичні.

Оглядові екскурсії, як правило, багатотемні. Не випадково їх називають багатоплановими. У них використовується історичний і сучасний матеріал. Будується така екскурсія на показі самих різних об'єктів (пам'ятників історії і культури, будівель і споруд, природних об'єктів, місць знаменитих подій, елементів впорядкування міста, промислових і сільськогосподарських підприємств і т. д.). У оглядових екскурсіях події висловлюються крупним планом. Це дає загальне уявлення про місто, край, область, республіку, державу в цілому. Хронологічні рамки такої екскурсії – час існування міста з першої згадки про нього до сьогодення і перспективи розвитку. Оглядові екскурсії мають свої особливості. На відміну від тематичних, в них формулювання теми представляє певну складність. Незалежно від місця, де їх готують і проводять, вони практично схожі між собою перш за все по своїй структурі. У кожній з них освітлюється декілька підтем (історія міста, коротка характеристика промисловості, науки, культури, народної освіти та ін.). В той же час у оглядових екскурсіях є свої відмінні риси. Вони диктуються тими особливостями в історичному розвитку, які властиві певному місту, області, краю. Наприклад, військово-історичну підтему включають в оглядові екскурсії ті міста, на території областей яких відбувалися військові битви. Літературні підтеми включаються в оглядові екскурсії міст, пов'язаних з життям і діяльністю письменників, поетів і т.д.

Тематична екскурсія присвячена розкриттю однієї теми, якщо це історична екскурсія, то в її основу може бути покладено одне або декілька подій, об'єднаних однією темою, а іноді триваліший період часу. Якщо це екскурсія на архітектурну тему, то предметом вивчення можуть стати найцікавіші твори архітектури, розташовані на вулицях і площах міста, а у великому місті – архітектурні ансамблі минулих століть. Тематичні екскурсії

підрозділяються на історичні, виробничі, природознавчі (екологічні), мистецтвознавчі, літературні, архітектурно-містобудівні.

По складу і кількості учасників екскурсії підрозділяються на індивідуальні, для місцевого населення, приїжджих туристів, дорослих і школярів і т.д.

Особливості сприйняття екскурсійного матеріалу кожної з вказаних груп вимагають внесення змін в зміст заходів, методику і техніку їх проведення, а також в їх тривалість.

По місцю проведення екскурсії бувають: міські, заміські, виробничі, музейні, комплексні (поєднуючі елементи декількох).

За способом пересування – пішохідні і з використанням різних видів транспорту.

Перевага пішохідних екскурсій полягає в тому, що, створюючи необхідний темп руху, вони забезпечують сприятливі умови для показу і розповіді.

Транспортні екскурсії (у переважній більшості автобусні) складаються з двох частин: аналізу екскурсійних об'єктів (наприклад, пам'ятників історії і культури) на зупинках і розповіді в дорозі між об'єктами, пов'язаного з характеристикою пам'ятників і пам'ятних місць, мимо яких слідує група. Деякі екскурсійні установи використовують для проведення екскурсій тролейбуси, трамваї, річкові і морські теплоходи, вертольоти і т.д.

За формою проведення екскурсії можуть бути різними:

- екскурсія-масовка. Її учасники пересуваються по маршруту одночасно на 10 – 20 автобусах, в кожному з яких працює екскурсивод. Такі екскурсії можуть включати масові уявлення, що театралізуються, фольклорні свята і т. д.;
- екскурсія-прогулянка, що суміщає в собі елементи пізнання з елементами відпочинку, проводиться в лісі, в парку, по морю, річці та ін.;
- екскурсія-лекція (розповідь переважає над показом);
- екскурсія-концерт присвячується музичній темі з прослуховуванням

музичних творів в салоні автобуса;

- екскурсія-спектакль – це форма проведення літературно-художньої екскурсії, підготовленої на основі конкретних творів художньої літератури та ін.

Екскурсія може розглядатися як форма учбової роботи для різних груп екскурсантів. Це може бути:

- екскурсія-консультація, яка дає наочні відповіді на питання екскурсантів, служить одним з видів підвищення кваліфікації;
- екскурсія-демонстрація – це найбільш наочна форма ознайомлення групи з природними явищами, виробничими процесами і т. д.;
- екскурсія-урок є формою повідомлення знань відповідно до учбової програми того або іншого учбового закладу;
- учбова екскурсія (для спеціальної аудиторії) є формою навчання і підвищення кваліфікації екскурсійних працівників;
- пробна екскурсія є завершальним етапом індивідуальної роботи з підготовки і проведення екскурсій, форму перевірки знань у студентів або працюючих екскурсоводів при підготовці ними нової екскурсійної теми;
- показова екскурсія – це форма учбової екскурсії, що ставить за мету показати зразок того або іншого методологічного прийому на конкретному об'єкті, розкрити певну підтему і т. д.;
- рекламна екскурсія.

Таким чином, поділ екскурсій на чітко визначені групи на практиці носить дещо умовний характер, проте має велике значення для діяльності екскурсійних установ. Правильна класифікація екскурсій забезпечує умови для кращої організації роботи екскурсовода з клієнтами, полегшує спеціалізацію, створює основу для діяльності методичних секцій. Використання закономірностей проведення екскурсій для конкретної групи сприяє тому, щоб кожна екскурсія готувалася і була ефективною. При розробці нових тем екскурсій з більшою повнотою і цілеспрямованістю використовуються досягнення окремих галузей знань.

Диференційований підхід до екскурсійного обслуговування – це установка, відповідно до якої програма обслуговування, тематика екскурсії і т.п. мають бути орієнтовані на визначений сегмент ринку, категорію споживача.

Суть, основа та принципи диференційного підходу базуються, перш за все, на соціально-демографічних та соціально-професійних факторах. Для успішного проведення екскурсії необхідно враховувати стать, освіту, вік, національність, професійну діяльність екскурсантів. Дуже часто вирішальну роль для успішного проведення екскурсії відіграє урахування таких соціально-психологічних факторів як інтереси, національні та релігійні традиції, звички екскурсантів.

Різним також повинен бути виклад екскурсійного матеріалу для місцевого населення, гостей з інших регіонів країни та для іноземних туристів.

Екскурсиводу необхідно враховувати цілі, інтереси, мотивацію, установки та преференції (пільговість) екскурсантів. При цьому важливим чинником у якісному обслуговуванні є цілісність. Наприклад, якщо екскурсія дається в рамках фольклорного туру, то необхідно основну увагу акцентувати на національних особливостях регіону, зразках одягу, виробках декоративно-ужиткового мистецтва тощо. Не зайвим буде і музичний супровід екскурсії, наприклад, фрагменти автентичної музики, танцювальні та обрядові мелодії, характерні для даного регіону тощо.

Формування різних груп екскурсантів є теж важливим чинником для успішного екскурсійного обслуговування. На жаль, у повній мірі використати його музейним екскурсиводам не вдається, оскільки вони, як правило, працюють з уже заздалегідь сформованими групами. Доцільним бачиться формування вікових груп при одночасному проведенні 2-х або 3-х екскурсій: при

можливості їх можна переформувати за віковим критерієм, принаймні, запропонувати створити дитячу групу, з якою окремо буде проведено спеціальну екскурсію. Переваги такого підходу очевидні: дорослі зможуть повністю зосередитися на сприйнятті екскурсійного матеріалу, у той час як дітям не доведеться нудьгувати. Екскурсії для індивідуальних учасників необхідно проводити, приділяючи значно більше уваги самим екскурсантам: наприклад, запитувати про їхні пріоритети в одержанні тієї чи іншої інформації тощо.

Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. На які види підрозділяються екскурсії за змістом?
2. Розкрийте специфіку класифікації екскурсій по складу і кількості учасників.
3. Які бувають екскурсії за місцем проведення?
4. Які екскурсії виділяють в залежності від форми проведення?
5. В чому суть диференційованого підходу до екскурсійного обслуговування?
6. Що слід враховувати гідю для успішного екскурсійного обслуговування?

Підготувати повідомлення:

1. Туристична діяльність в Україні: нормативно-правове регулювання.
2. Державна програма розвитку туризму.

Самостійна робота № 5

Тема заняття: *Великі музеї світу.*

Мета заняття навчальна: *розглянути сучасний стан речей в українському музеєзнавстві як структурному елементі світових музейних комплексів;*

виховна: *виховувати у студентів високі естетичні почуття на основі кращих здобутків вітчизняної культури;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

- 1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. – Львів, 2005, ст. 48 – 65;*
- 2. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 83 – 99;*
- 3. Музейна справа. – М., 2003, ст. 46 – 55.*

Контрольні запитання:

- 1. Музейництво України в ХХ ст.*
- 2. Українське музеєзнавство: проблеми та шляхи їх вирішення.*
- 3. Програма розвитку музейної справи та її реалізація.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *«експозиція», «музей», «реставраційна база».*

Розглядаючи дану тему слід звернутися за допомогою до поданого нижче матеріалу, в якому Ви зможете знайти підказки як правильно висвітлити цю тему.

Протягом ХХ ст. музейна справа в Україні розвивалась, шукала нові методи та підходи в роботі, завдяки чому стали змінюватись і самі музеї. Із сховищ приватних колекцій вони поступово перетворювалися на центри

наукових досліджень, а з часом – і просвітницької роботи. Не втрачаючи при цьому своїх попередніх функцій, музеї були визнані як заклади культури та дозвілля. В той же час складається концепція музею як багатофункціонального закладу, який спроможний різними шляхами слугувати суспільству з урахуванням інтелектуального рівня його членів.

Таким чином, у другій половині ХХ ст. активні пошуки шляхів оновлення традиційної музейної справи сприяли його якісні шляхи трансформації. З'явилися нові, доступніші способи подачі музейного матеріалу, розроблялися інноваційні матеріали, вносилися новіші технології до освітньо-культурної діяльності, стала приділяти увагу особливим категоріям відвідувачів. Виникли і нові типи музейних установ, водночас здійснювалася і конкретна діяльність, що була спрямована на глибоку інтеграцію музею в сучасному суспільстві.

Музеєзнавство в Україні має багато проблем у всіх сферах діяльності: науково-дослідній, фондовій, науково-просвітницькій, видавничій. Існуючі музеї України накопичили великий досвід роботи, але поряд з тим, у них чимало недоліків та проблем: в ряді музеїв немає музейної ради, не розроблено єдиного списку та каталогу музеїв України, погано налагоджені зв'язки з музеями інших профілів, науково-дослідними інститутами, майже відсутній обмін спеціалістами, не проводяться спільні наукові дослідження, працівники музеїв майже не беруть участі в міжнародних конференціях, конгресах, симпозіумах, виставках. В багатьох музеях України працівники мають великий практичний досвід наукової роботи, і це дозволяє їм працювати на високому професійному рівні. Кожна «нова ідея» проходить всі етапи свого народження, перш ніж буде втілена в життя. Саме завдяки таким методам роботи музеям України приділяється важливе місце в системі музейної справи, бо вони не лише врахували світовий досвід, а багато в чому піднесли рівень музейної справи на вищий щабель.

Для подальшого якісного розвитку музейної справи в Україні треба затвердити програму розвитку музейної справи. Її мета – зміцнення

матеріально-технічної бази музеїв та забезпечення збереження історико-культурної спадщини. Серед основних завдань даної програми – забезпечення соціально-економічних та правових умов для ефективної діяльності музеїв, історичних пам'яток та інших цінних культурних об'єктів; підтримка і розвиток мережі музеїв; забезпечення підготовки та підтвердження кваліфікації музейних кадрів, їх правовий та соціальний захист; сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи; впровадження у діяльність музеїв сучасних інформаційних технологій; створення новітньої реставраційної бази, оснащення музеїв сучасними науково-дослідними та реставраційними матеріалами тощо. Треба передбачити проведення ремонту та реставраційних робіт у всіх музеях столиці.

Від реалізації вищенаведених пропозицій очікується насамперед покращення стану музеїв України, створення умов для зміцнення та розвитку матеріально-технічної бази цих культурних закладів. Щодо соціального ефекту, то тут сподіваються на покращення умов зберігання пам'яток музейного фонду України, на збільшення відвідувачів, і тим самим залучення їх до національних та світових культурних надбань.

Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Зазначте нові методи та підходи у музейній справі ХХ ст.
2. Дайте коротку характеристику шляхів трансформації українського музеєзнавства.
3. Програма розвитку музейної справи в Україні та її мета.
4. Ваші пропозиції модернізації вітчизняного музеєзнавства.

Підготувати реферати:

1. Місце музейництва у вихованні молоді ХХІ ст.
2. Перспективи входження українських музеїв до міжнародних організацій.

Самостійна робота № 6

Тема заняття: *Початки музейної справи в Україні.*

Мета заняття навчальна: *розглянути розвиток українського музеєзнавства в радянську добу;*

виховна: *виховувати у студентів почуття національної гідності та свідомості;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *продовжувати розвивати у студентів навички логічного мислення.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. *Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 110 – 119;*

2. *Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / Під ред. Н. Гасюк. – Івано-Франківськ, 2005, ст. 80 – 94.*

Контрольні запитання:

1. *Вплив Жовтневої революції на українське музеєзнавство.*
2. *Друга світова війна та її внесок у вітчизняну музейну справу.*
3. *Радянський «застій» в «застої» музейному.*
4. *Краєзнавчий рух в УРСР.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *«музей», «відлига», «експозиція», «застій».*

Розглядаючи дану тему слід звернутися за допомогою до поданого нижче матеріалу, в якому Ви зможете знайти підказки як правильно висвітлити цю тему.

В часи Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни, якими спричинені хаос, безладдя, музеї виконали свою пряму функцію – зберігали безцінні експонати набуті минулим.

У 1918 р.в структурі органів управління органів управління музейної справи було створено особливий підрозділ – Державний музейний фонд. Він займався збереженням, інвентаризацією та розподілом колекцій і окремих предметів музейного значення, що вивозилася із палаців, садиб, приватних квартир і установ дореволюційної пори спочатку членами художньо-історичних комісій, а потім і емісарами. Однак для збереження культурної спадщини країни було потрібно державні органи влади А і законодавча база. Тому у перші роки радянської влади було ухвалено низку декретів і постанови.

Отже, в перші пожовтневі роки погляди керівництва країни та значної творчої частини інтелігенції, а також музейних фахівців, як на роль музеї-сховища національної культури, опорні пункти науки, які потрібно берегти і зробити доступними народним масам. Як наслідок, було покладено початок процесу активної реорганізації музейної сфери. Де завданням музеїв різних профілів було відобразити класову боротьбу, а і обов'язково експозиційну розповідь завершувати сучасним періодом. Також у 30-ті рр. ХХ ст. було зроблено розпродаж музейних експонатів, щоб поповнити казну уряду.

Друга світова війна завдала страшних збитків історико-культурній спадщині України, де чи немало було знищено пам'яток або вивезено до Німеччини. Хоча уряд намагався зберегти та евакуювати цінності історично-культурної спадщини.

1945 р. музеї України перешли у підпорядкування Комітету культурно-освітніх установ при раді Міністерств УРСР. Слід зазначити що робота велась незадовільно. До кінця 50-х років плани більшості музеїв не розглядалися, не вилася пошукова та науково-дослідна робота.

Незважаючи на досить активну діяльність громадських організацій і перш за все Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, в

республіці не існувало науково-дослідницького центру з історичного краєзнавства. Творча громадськість пропонувала створити такий осередок. Враховуючи ці пропозиції, у 1979 р. в Інституті історії Академії наук УРСР був створений відділ історико-краєзнавчих досліджень. На відділ покладалися завдання розробки теоретичних проблем історичного краєзнавства, науково-методичного керівництва підготовкою праць з історії міст і сіл, фабрик, заводів, колгоспів, радгоспів, вивченням пам'яток історії й культури України, складанням їх багатотомного «Зводу», узагальненням досвіду діяльності історичних музеїв, виробленням рекомендацій щодо видання історико-краєзнавчої та туристичної літератури.

Ініціатором створення відділу історико-краєзнавчих досліджень і першим його завідувачем був відомий державний та громадський діяч, академік АН УРСР, голова Українського товариства охорони пам'яток історії й культури П.Т. Тронько. Серед перших його співробітників – д.і.н. Є.М. Складенко, к.і.н. Г.Г. Денисенко, С.З. Заремба, О.І. Лугова, Г.І. Серебряков, В.Ф. Сокурєнко, Є.П. Талан, канд. мистецтвознавства В.І. Тимофієнко, науковці – Р.І. Бондарєнко, Г.А. Вербіленко, І.І. Гомоляка, Т.Ф. Григор'єва, Ю.З. Данилюк, Т.І. Катаргіна, О.Д. Кузьмінська, С.А. Ничкало, М.Я. Пєтухов, В.К. Сподарєнко, Л.В. Соляник, Л.В. Шевченко та ін.

Згодом Інститут зазнав структурних змін. У 1983 р. на базі відділу було створене відділення історико-краєзнавчих досліджень, яке складалося з відділу наукового забезпечення «Зводу пам'яток історії й культури» (керівник відділення і відділу – академік П.Т. Тронько) та відділу історичного краєзнавства (керівник – доктор історичних наук В.О. Горбик). Пізніше було утворено робочу групу з підготовки поданого «Зводу» (керівник – В.І. Тимофієнко, згодом – В.О. Горбик). Ці зміни активізували дослідження з історико-краєзнавчої проблематики.

З часу утворення відділу було проведено значну роботу по вивченню пріоритетних актуальних тем, здійснено масштабну працю по координації

історико-краєзнавчих досліджень. Його співробітники зосередили зусилля на науковому вирішенні двох проблем – історичного краєзнавства й пам'яткознавства. Вони працювали зокрема над написанням колективних праць, насамперед з історії виробничих колективів – заводів і колгоспів.

В Україні дедалі ширше розгортався краєзнавчий рух. Його осередки активно діяли у містах, селах, виробничих колективах, вузах, школах. Сотні авторів писали про свій край, публікували цікаві, невідомі раніше матеріали. Виникла нагальна потреба в узагальненні проблем, які стояли перед краєзнавчим рухом, аналізі праць дослідників місцевої історії. Саме ці питання знайшли своє відображення у першій теоретичній праці відділу з цієї проблематики «Історичне краєзнавство в Українській РСР».

Значну роль у збереженні й відродженні історичної пам'яті, багатовікових традицій українського народу відіграє історичне краєзнавство. Воно покликано вивчати історичні процеси, виявляти та пояснювати специфіку, особливості історичних явищ у різних регіонах України. Через призму дослідження подій в окремих місцевостях історичне краєзнавство сприяє глибокому і всебічному вивченню загальних процесів.

Дослідженням цих проблем активно займалися краєзнавці України у перші десятиліття ХХ ст. Історичне краєзнавство як галузь науки й громадський рух поступово занепадає зі зміцненням та утвердженням тоталітарної системи. Воно вважалося другорядною дисципліною, його видатних представників нерідко звинувачували в націоналізмі, багатьох з них було репресовано. З часу «відлиги» з'явилася потреба не лише у більш правдивому висвітленні історичних процесів, а й у зображенні їх у всій складності та різноманітності. В Україні активізувалася робота над працями з історії міст і сіл, фабрик, заводів, колгоспів, музеїв щодо збереження пам'яток.

Якщо у перші роки створення відділу переважали дослідження конкретного і теоретичного історико-краєзнавчого характеру, то з другої половини 80-х рр. збільшується питома вага пам'яткознавчих праць,

пов'язаних з підготовкою багатотомного енциклопедичного видання «Зводу пам'яток історії та культури України».

В умовах розбудови незалежної Української держави і пов'язаних з нею процесів пробудження національної самосвідомості й духовного відродження народу ставлення до історико-культурного надбання набуває особливої ваги. Без активного та всебічного використання культурної спадщини неможливо вирішити завдання докорінного оновлення духовного життя. У той же час немало нерухомих пам'яток України перебувають на межі повного руйнування. Багато з них знаходяться в критичному стані.

Тривалий час юридичне регулювання системи охорони пам'яток здійснювалося за застарілим законодавством, яке вкрай недостатньо впливало на стан їх збереження. Ще і досі відповідають за пам'ятки два відомства, що негативно позначається на якості обліку й збереження останніх. Некваліфіковано було проведено їх паспортизацію. Науково-методичне забезпечення було доручено інститутам гуманітарного профілю: історії, археології, мистецтвознавства, фольклору та етнографії, українознавства АН УРСР, відповідним архітектурним установам. Науково-організаційні й методичні функції виконував відділ наукового забезпечення «Зводу пам'яток» Інституту історії. У 1993 р. було створено Головну редакцію «Зводу пам'яток історії та культури України» при УРЕ для редагування текстів томів.

При наданні статусу пам'ятки раніше перевага надавалась об'єктам, пов'язаним з діяльністю компартії й органів радянської влади. Щоб відновити історичну правду, необхідно зосередити увагу на об'єктах, де розташувались установи Української Центральної Ради, урядів УНР, Української держави, Директорії, проголошувалася Західноукраїнська Народна Республіка. Крізь призму пам'яток відбито діяльність багатьох провідних діячів й активних учасників тих подій.

З отриманням Україною незалежності докорінно змінилися методологічні підходи до класифікації пам'яток, вимоги до системи їх

відбору та поцінування. Так, якщо на початковому етапі, в 1984 р. на державному обліку налічувалося близько 85 тис. об'єктів, то в 2000 р. – вже понад 150 тис. У зв'язку з цим на співробітників відділу історико-краєзнавчих досліджень було покладено відповідальне завдання розробки нових концептуальних підходів і методичних рекомендацій по підготовці статей до Зводу стосовно різних видів та типів пам'яток. На основі широкого кола джерел і нагромадження фактичного матеріалу з використанням досвіду класифікації й систематизації пам'яток було розроблено сучасну концепцію дослідження історико-культурної спадщини, яка базується на принципах об'єктивності та історизму. Вона позбавлена ідеологічних нашарувань і суб'єктивних уподобань. Апробацію нових підходів до цієї спадщини було здійснено в опублікованих працях, підготовлених науковцями відділу.

Культурна спадщина Києва немовби сконцентрувала в собі найважливіші події соціально-економічного, громадсько-політичного, культурного життя України впродовж багатьох століть, справляючи одночасно вирішальний вплив на розвиток національної культури, її утвердження у світі. Про Київ видано багато книг – академічних, популярних, путівників, фотоальбомів. Але можна з упевненістю сказати, що подібної праці доти не було. Виходом книг покладено початок найбільш повного та ґрунтовного видання у галузі культури України. До речі, нічого подібного у країнах СНД немає, крім білоруського видання, підготовленого у радянські часи. Цим доведено, що в Україні, незважаючи на економічну кризу, цінують високу культуру.

Питання, які студент повинен самотійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Розкрийте процес створення Державного музейного фонду.
2. Схарактеризуйте його діяльність.
3. Яке завдання покладалося на музеї в перші повоєнні роки?

4. Який вплив мала Друга світова для історико-культурної спадщини України?
5. Розкрийте процес видання “Зводу пам’яток історії та культури України”.

Питання для дискусії:

Поясніть чому в перші роки радянської влади керівництво країни видало цілу низку декретів і постанов, що захищали музейні фонди нашої країни?

Підготувати реферати:

1. Українське товариство охорони пам’яток історії та культури.
2. П.Т. Тронько: життя та діяльність.

Самостійна робота № 7

Тема заняття: *Художні музеї міста.*

Мета заняття навчальна: *розглянути основні віхи історії Художнього музею м. Бердянська;*

виховна: *виховувати у студентів почуття національної гідності та свідомості;*

пізнавальна: *формувати уявлення про музей як важливий елемент української туристичної індустрії;*

розвиваюча: *продовжувати розвивати у студентів навички логічного мислення.*

міжпредметні зв'язки: *історія України, географія.*

вид контролю: *усне опитування.*

завдання: *підготувати реферати.*

Література:

1. *Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980, ст. 130 – 149;*
2. *Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / Під ред. Н. Гасюк. – Івано-Франківськ, 2005, ст. 100 – 114.*

Контрольні запитання:

1. *«Трагедія», принесена на крилах революції.*
2. *Відкриття «Картинної галереї ім. Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського» в Бердянську.*
3. *Велика Вітчизняна і «Бердянський обласний художній музей ім. Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського».*
4. *Художній музей в битві за територію.*
5. *Музей ім. І.І. Бродського в ХХІ ст.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *«музей», «експонування», «експлікації».*

Вивчаючи, цю тему самостійно, студентам треба, в першу чергу, зосередитися на тому, що історія художнього музею в Бердянську почалася, як не дивно, з трагедії, принесеної на крилах революції 1917 року і Громадянською війною 1917 – 1923 років, що відбулася за нею, коли при зміні правлячого класу при владі опинилися абсолютно не підготовлені люди, які вирішили викреслити «з ідейних міркувань» з життя попередні покоління за допомогою знищення будь-якого нагадування про них.

Однією з перших в «чорний список» нової влади судилося потрапити експозиції петербурзького музею Імператорської Академії мистецтв, президентами якої вважали за честь бути особи коронованого прізвища, де до керівництва академії, що змінила назву на Інститут пролетарського образотворчого мистецтва, прийшов працівник головного управління професійної освіти Ф.А. Маслов, що дав дозвіл на знищення та розграбування неугодних експонатів. Завдяки швидкості доставки звісточки про цю сумну подію до Запоріжжя, частина експозиції була врятована випускником академії Ісааком Ізраїльовичем Бродським (1883 – 1939) (уродженцем села Софіївка, що під Бердянськом) спільно з його учнями А.І. Лактіоновим, О.М. Яр-Кравченко, М.Г. Козеллем, А.П. Шепелюком (згодом відомими радянськими художниками), які вивезли частину творів колишньої Академії на вантажівках до Бердянська.

З дозволу та за підтримки міської влади Бердянська 7 листопада 1930 (до річниці Жовтневої революції) на другому поверсі Краєзнавчого музею була відкрита «Картинна галерея імені Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського», що налічувала 230 експонатів із зібрання Імператорської Академії мистецтв і особистої колекції Ісаака Ізраїлевича, який був обраний її довічним директором.

Незабаром галерея була перейменована в «Бердянський обласний художній музей імені Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського» (до 1939 року Дніпропетровської, після відділення, – Запорізької області) і, завдяки старанням свого засновника, який на той час очолив Всеросійську Академію

мистецтв, з кожним роком поповнювалася все новими шедеврами в основному пензля учнів і друзів художника по інститутських роках і діяльності в Товаристві ім. Куїнджі. Така ситуація зберігалася аж до смерті метра в 1939 році.

До початку Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945) зібрання музею налічувало близько 500 творів мистецтва, які з початком військових дій були евакуйовані в Сталінград, а з наближенням лінії фронту – в село Квіткове, що на лівому березі Волги, де безповоротно були загублені 18 полотен пензля майстрів ХІХ століття, 44 книги і 8 статуеток. Частина колекції, що повернулася в кінці 1945 року до Бердянська, два роки тулилася у вцілілому флігелі музейного будинку (сама будівля була зруйнована), доки в 1947 році для її потреб не виділили невелику будівлю площею 150 м², де художня експозиція знову відчинила свої двері для відвідувачів 7 листопада після ретельної перепису і роботи реставраторів Всеросійської Академії мистецтв.

На початку другої половини ХХ століття в житті музею виникає ще одна людина, що зіграла не останню роль в його долі, – мистецтвознавець і художник Семен Георгійович Івенський (1924 – ?), який з 1953 року під час написання дипломної роботи у Всеросійській Академії мистецтв бере активну участь в вишукувальній роботі по експозиції музею та відновленні втраченої раніше документації, а пізніше (через п'ятдесят років) подарував музею колекцію із понад 1000 екслібрисів (друкований знак, який вказує на приналежність книги до певної бібліотеки). Він і зараз, мешкаючи в Ізраїлі, поповнює музейну експозицію своїми дарами.

З розширенням колекції, гостро стає питання про нове приміщення для потреб музею, і в 1962 році «Бердянський обласний художній музей імені Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського» переїжджає на Дюміна 15, хоча і ця невелика одноповерхова будівля з виставковим залом у 200 м² так само не відповідає його потребам – відсутність елементарних санітарних умов (пічне опалення, відсутність водопостачання) і тіснота приміщень (хоча їх і

періодично добудовували) все ж таки дає про себе знати – більшість експонатів зберігаються в запасниках.

У зв'язку з відкриттям у 1971 році в Запоріжжі художнього музею, бердянський музей втратив статус обласного, але не свою унікальну колекцію, яка поповнюється рік від року, одержуваними з Державного архіву художніх творів полотнами і дарами приватних осіб.

Друга половина 80-х років ХХ століття ознаменувалася для музею активним поповненням музейної колекції: закупівля творів у приватних колекціонерів і в антикварних крамницях, дар власних офортів та естампів (граверні відбитки) Петра Петровича Білоусова (1912 – 1989).

Сучасні художники Приазов'я так само не залишили без уваги «Бердянський художній музей імені І.І. Бродського», передавши йому в дар свої полотна в 1990-х роках, коли фінансування музеїв різко припинилося.

У 2007 році музей нарешті отримав гідне приміщення на вулиці Карла Маркса 29, де дотримані всі необхідні умови для його нормальної роботи. І зараз, ведучи активну міжнародну діяльність, приймає у своїх залах масштабні виставки та конференції з усіх куточків світу. Завдяки акції «Подаруй роботу музею» (2010 рік) кількість художніх робіт музею збільшилася ще на пів-тисячі, найбільш значна частина з яких була піднесена С. Семерядьєвим та Ю. Затерою. Крім того, в тому ж році «Бердянський художній музей імені І.І. Бродського» поповнив ряди Комітету Міжнародної Ради музеїв при ЮНЕСКО.

Первісна колекція Бердянського художнього музею, подарована І.І. Бродським представляла собою зібрання полотен другої половини ХІХ – початку ХХ століття до числа яких входили твори І.К. Айвазовського, А.К. Саврасова К.А. Коровіна, А.І. Куїнджі, А.Н. Бенуа, М.М. Дубівського, Н.І. Богданова-Бельського, А. Капальті та іншим, що раніше належали музею Імператорської Академії мистецтв. Полотен ж самого засновника в музеї небагато, найпрекрасніші з яких, мабуть, «На острові Капрі» та «Парк

восени», а найбільш відомі – авторські повторення портретів вождів революції в тому числі «Ленін у Смольному».

Так само значне число первинних експонатів становили конкурсні та дипломні роботи учнів Імператорської Академії мистецтв М.І. Фешина «Жінка з дзеркалом», В.Б. Адена «Чужі», П.С. Євстаф'єва «Баба», І. Матвєєва «Портрет Образцової» та інші.

Після художньої виставки студентів-практикантів Всеросійської Академії мистецтв музейна колекція значно збагатилася за рахунок полотен Н.С. Копейкіна і А.І. Лактіонова, О.М. Яр-Кравченко і Н.Є. Тихонова та багатьох інших. Завдяки спадкоємцям Якова Соломоновича Хаста (1873 – 1953), що передали музею понад 600 творів, музейна експозиція поповнилася такими полотнами як «Медсестра». Колекція з 150 офортів і естампів П.П. Білоусова, дарована «Бердянському художньому музею імені І.І. Бродського» автором, – найбільш повне зібрання його робіт.

Сучасні художники, такі як В.К. Жукова, С.К. Семендяєв, Н.Т. Мироненко, К.І. Бердникова, А.Г. Панченко, В.А. Філатова, так само внесли вагомий внесок до музейного фонду, передавши 1990-х роках частину своїх авторських робіт.

Питання, які студент повинен самостійно вивчити і висвітлити на співбесіді з викладачем:

1. Проаналізуйте слова Д. Ліхачьова: «Місто без художнього музею – ущербне місто».
2. Розкрийте процес створення «Картинної галереї ім. Заслуженого діяча мистецтв І.І. Бродського» в Бердянську.
3. Розкажіть про діяльність музею в роки Великої Вітчизняної.
4. Втрата музеєм статусу обласного.
5. Друга половина 80-х рр. в житті музею.
6. Кого із сучасних художників Приазов'я Ви можете назвати?

Питання для дискусії:

Як Ви вважаєте, більшовики прагнули знищити бердянський музей виключно «з ідейних міркувань»? Обґрунтуйте.

Підготувати реферати:

1. Семен Георгійович Івенський – людина, що відіграла не останню роль в житті художнього музею.
2. Художній музей ім. І.І. Бродського і сучасність: проблеми та перспективи.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

(тестові завдання)

Варіант 1

1. Об'єкт музеєзнавства – це ...
 - а) музеї та музейна справа;
 - б) коло об'єктивних закономірностей, що відносяться до процесів накопичення і збереження соціальної інформації;
 - в) ознайомлення з характером збірок найбільших музеїв світу та України.
2. Музейний предмет – це ...
 - а) пам'ятка історії культури, видобута із середовища побутування і включена в музейне зібрання, виступає в музеї як джерело знань та емоційного впливу, а також освіти;
 - б) коло об'єктивних закономірностей, що відносяться до процесів накопичення і збереження соціальної інформації;
 - в) музеї та музейна справа.
3. Музеєзнавство як вчення про музеї виникло у:
 - а) XVII ст.; б) XVIII ст.; в) XIX ст.; г) XX ст.
4. Перші музеї в Україні виникли на початку...
 - а) XII ст.; б) XIV ст.; в) XVII ст.; г) XIX ст.
5. Профіль музею визначається:
 - а) його статусом; б) кількістю відвідувачів;
 - в) основним змістом музейних фондів; г) місце розташуванням музею.
6. Державному музею, який має музейне зібрання пам'яток загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім закладом у встановленому законодавством України порядку може бути надано статус...
 - а) національного; б) загальнодержавного; в) республіканського.
7. Термін «експозиція» в перекладі з латинської означає...
 - а) опис; б) зображення; в) виставлення; г) зацікавлення.

8. Скансени – це...

- а) музеї під відкритим небом;
- б) музеї в концерт-холах;
- в) природничо-історичні музеї;
- г) палеонтологічні музеї.

9. Експлікації – це ...

- а) короткі підписи під кожним експонатом та над кожним стендом;
- б) тексти, що містять основні характеристики та пояснення палітри пам'яток;
- в) завершальний етап формування експозиції.

10. Документ, що визначає технологію застосування методичних засобів відповідно до особливостей екскурсійного маршруту – це...

- а) екскурсійний маршрут;
- б) технологічна картка екскурсії;
- в) методичний план екскурсії.

11. Учасники цієї екскурсії пересуваються по маршруту одночасно на 10 – 20 автобусах, в кожному з яких працює екскурсовод. Такі екскурсії можуть включати масові уявлення, що театралізуються, фольклорні свята і т. д. це – ...

- а) екскурсія-спектакль;
- б) екскурсія-концерт;
- в) екскурсія-демонстрація;
- г) екскурсія-масовка.

12. Установку, відповідно до якої програма обслуговування, тематика екскурсії мають бути орієнтовані на визначений сегмент ринку, категорію споживача називають...

- а) диференційованим підходом до екскурсійного обслуговування;
- б) пробну екскурсії;
- в) методичний план екскурсії.

13. Поняття «колекціонування» впровадив в обіг римський оратор:

- а) Марк Тулій Цицерон;
- б) Аристотель;
- в) Гай Юлій Цезар;
- г) Йосип Флавій.

Варіант № 2

1. Етикетаж – це...
 - а) короткі підписи під кожним експонатом та над кожним стендом;
 - б) тексти, що містять основні характеристики та пояснення палітри пам'яток;
 - в) завершальний етап формування експозиції.
2. Лінійна схема побудови експозиції передбачає...
 - а) послідовне поздовжнє представлення горизонтальними рядами пам'яток і стендів у залах, що переходять одна в одну;
 - б) повне відтворення первісного середовища, де експозиційну цінність становить буквально все, що оточує відвідувача.
3. Комплексна схема побудови експозиції передбачає...
 - а) послідовне поздовжнє представлення горизонтальними рядами пам'яток і стендів у залах, що переходять одна в одну;
 - б) повне відтворення первісного середовища, де експозиційну цінність становить буквально все, що оточує відвідувача.
4. Комплекс основних та додаткових музейних послуг, тобто все те, що може запропонувати відвідувачам музей – це...
 - а) експозиційна діяльність;
 - б) предмет музеографії;
 - в) музейний продукт.
5. Послуги, які надаються для задоволення попиту відвідувачів та потребують додаткових зусиль – це...
 - а) основні музейні послуги;
 - б) додаткові музейні послуги;
 - в) об'єкт музеології.
6. Тематичні екскурсії – це...
 - а) цілеспрямована розповідь на певну музейну тему;
 - б) екскурсії, що охоплюють великий хронологічний період, ознайомлюють з пам'ятками різних епох.

7. Кількість підтем екскурсії звичайно складає:
- а) 6 – 11 підтем; б) 7 – 10 підтем; в) 5 – 12 підтем; г) 4 – 8 підтем.
8. Інформація про інші екскурсії, які пропонує туристичне підприємство міститься у:
- а) вступі; б) основній частині екскурсії; в) висновку.
9. Короткий послідовний перелік назв основних частин екскурсії – це...
- а) методичний план екскурсії;
б) основна частина екскурсії;
в) технологічна картка екскурсії.
10. Група матеріалів, взаємопов'язаних за змістом, цілеспрямовано розташованих на певній, обмеженій експозиційній площі – це...
- а) експозиційний комплекс; б) комплексне групування;
в) експозиційний пояс; г) експлікацій.
11. Близький до тематичної структури експозиції...
- а) методичний план; б) «портфель екскурсовода»; в) виклад експозиції.
12. У методичний план екскурсії входить...
- а) коротка історія музею; б) логічний «місток» між експонатами;
г) провідна теза; в) інформація про майбутні екскурсії.
13. Сучасна наукова класифікація розрізняє музеї:
- а) за типами й профілями; б) за місцем розташування;
в) за часом створення; г) за кількістю відвідувачів.

ВАРИАНТ I

1. а

2. а

3. б

4. г

5. в

6. а

7. а

8. а

9. б

10. б

11. г

12. а

13. а

ВАРИАНТ II

1. а

2. а

3. б

4. в

5. б

6. а

7. в

8. в

9. а

10. а

11. а

12. а

13. а

ВИСНОВКИ

Ця методична розробка дасть можливість в повному обсязі вивчити студентам матеріал, який винесений на самостійне опрацювання з курсу Основи музейної справи.

Посібник включає матеріал, що стосується важливих етапів становлення музеєзнавства як наукової дисципліни.

Форми самостійної підготовки різноманітні – від звичайного запам'ятовування до конспектування, складання нотаток, термінологічних словників, читання художньої літератури відповідного спрямування, тестових завдань.

Саме різноманітність форм роботи допоможе студентам розширити свій кругозір, сформувати науковий світогляд, виховати в собі патріотичні почуття до держави, до її культурних надбань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. – Львів, 2005;
2. Відомі столиці та міста світу: Довідник / Гарін В., Лисюченко В. – Р/нД: Фенікс, 2001;
3. Зорін І.В., Квартальнов В.А. Енциклопедія туризму. – М.: Фінанси та статистика, 2001;
4. Іванова Л.В. Відомі міста світу. – Смоленськ: Русич, 2003;
5. Істомін В.І., Лагутенко Б.Т. Країни світу: довідник туроператора та туриста. – М.: Рад. Спорт, 2000;
6. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980;
7. Музейна справа. – М., 2003;
8. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / Під ред. Н. Гасюк. – Івано-Франківськ, 2005;
9. Основи музеєзнавства: Навчальний посібник / Е. Шулепова. – М., 2005;
10. Сотникова С. Музеологія. – М., 2004;
11. Шляхтіна Л. Основи музейної справи. – Спб., 2000.